

IZRABA MORSKIH VALOV ZA GONILNO SILO

Književnost.

Damir Feigel: **Pol litra vipavca.** Kleinmayr in Bamberg. Ljubljana 1911. Strani 133. — Prvi oddelek te zbirke humoresk, „Gaudeamus igitur“, obdeluje znane motive iz dijaškega življenja: prvošolski list, prvi krok, prvo kavarno, prve pesmi. Na ta račun se je pisalo že mnogo humoresk, izrabile so se že vse mogoče in nemogoče šolske situacije. Navadno so dijaki v njih ali preveč otročji, ali preveč junaški, ali preveč modri. Taki so tudi pri g. Feiglu. Najdemo pa v tem oddelku par strani, naslovljenih „Največja sreča“, ki bi bile prav dobre, ko bi črtica ne bila na koncu zavila s tako ostentativnostjo v moralo. — Ostali trije oddelki knjige, „Uredniške tajnosti“, „Holmes in njegova smrt“, „Iz četrte dimenzije“, so včasih boljši, včasih slabši. Glavna hiba pisatelja je pač ta, da hoče biti za vsako ceno dovtipen in da se z vsemi silami prizadeva razdražiti bralca k smehu. To je tudi prvi vzrok, da nimamo Slovenci doslej humoristične literature: kdor hoče biti humorist po poklicu in nima druge želje kot ljudi debelo zabavati, postane nehote klovn. Do te skrajne meje — bodi mu to v čast priznано — g. Feigel ni prišel, dasi bi bil to lahko storil in bi se knjiga potem tudi bolj kupovala. Vendar pa bralec čuti, da je v marsikateri kupici njegovega vipavca včasih nekaj puste dežnice. *Izidor Cankar.*

Dr. Anton Breznik, **Die Betonungstypen des slavischen Verbuns.** (Archiv für slavische Philologie, 32. Band. Berlin 1911, Str. 399—454. Posebni odtisek.)

„V zbor učenih, vedi slava, stopi moder — bistra glava“ — tako zdaj smemo reči o našem jezikoslovcu, ki se je bil stopnjema razvijal, delujoč posebno rad negativno, s trebljenjem, dokler ni stopil na široko planoto občega pozitivnega znanstva baš s pričujočo razpravo. Naše domače jezikoslovne potreščine so ga privedle, že preizkušenega, do obsežnega delokroga slavista; iz slovenista k slavistiki — taka je bila pot znanega številca naših jezikoslovcev, a v no-

vejšem času je ta pot malo izhojena; domačini ostajajo doma, češ da imajo tu dovolj opravka. To je res, pa res je tudi, da je treba včasih poslati katerega izmed naših vun na svetovni prometni trg, kjer so nas pričeli že pozabljati.

Zato pozdravljamo z veseljem in z zadoščanjem razpravo *Slovenca o slovanskem*, ne le slovenskem glagolu.

Snov, ki si jo je izbral dr. Breznik, spada med najtežje in med najbolj sporne v slavistiki. Že naglas sam ob sebi! To je prhka snov, ki pravzaprav presega jezikoslovčevu nalogo; saj se jezikoslovec bavi obično le s pisano besedo in prepušča preudarjanje o intenziteti glasov praktiku govorniku, godbeniku, fiziku. Za spoznavo raznih kakovosti v naglasu potrebuješ posebno nadarjenega in dolgotrajno izvežbanega sluha; za zasledovanje vpliva, ki ga ima naglas na razvoj oblik, pa ti je treba podrobnih študij v semasiologiji, zlasti pa v historičnem razvoju oblik. Zadnje je zopet mogoče le z darom nekake intuitivnosti; saj moraš iz povsem zunanjih, akcidentnih prikazni sklepati na oblike, kojih evidentnost ti je sama ob sebi prikrita za vse veke: na naglašanje v preteklih dobah! In vendar je poklicancu mogoče tudi v teh ozirih došpeti do skoraj absolutno zanesljivih zaključkov.

Ako je naglas sam ob sebi tako težak predmet raziskovanju, je morda najtežji pri slovenskem glagolu, ki vsebuje že sam ob sebi vse polno težkoč. Zato so se mu raziskovalci nekako izogibali: za posamezna narečja imamo pač zbranega nekaj materiala (baš zdaj n. pr. G. Tomljenovič o „Bunjevačkem dialektu“ v „Nastavnem Vjesniku“ 1911, 8. zvez., str. 588 idd.), a v celoti obravnava o naglasu slovanskega glagola kot prvi — naš dr. Breznik.

Njegova razprava sloni na jako obsežnem gradivu, zbranim in poživiljenem brezdvomno v dolgotrajnem študiju in v vsestranskem premostrivanju, ki je naposled odkrilo raziskovalcu dognane rezultate.

Le kdor se je sam kdaj trudil s podobnim delom, išoč v mrtvi snovi prešinjajočih jo pravil, ta zna presoditi, koliko duševnega kapitala je treba položiti na žrtvenik stvarne navdušenosti, preden se — često namah — zasveti spoznanje v obliki kakega navidezno sila enostavnega „pravila“; ta pa tudi ve, kako nepopisno zadovoljstvo navdaja raziskovalca, kadarkoli se mu odpre kako odkritje. Tudi v takih „suhih“ rezultatih se pretaka za avtorja gorka kri!

Raziskovalcu pa preti izkušnja: zaljubljen postane v svoje rezultate; ti postanejo zanj ne le indiferentna lastnost raziskovanega objekta, ampak živi faktorji, ki jim prisojajo životvorno moč tudi iz v un njihovega kroga, na predmetih, ki so morda nek daj res stali pod vplivom onih rezultatov-zakonov, ki so pa pozneje bili podvrženi drugačnim zakonom. Raziskovalec, ki ga njegova tvorna moč navdaja s samozavestjo avtokratstva, bi rad nanovo podjarmil tudi bivše podložnike, dasi se ti čutiljo že udomačene pod novim in vsled trajnosti že potrjenim gospostvom...

Tudi dr. Breznika zapeljuje ta izkušnja. Ker je odkril za slovanske glagole enostavno pravilo, bi rad, da bi se tem pravilom uklanjali kar vsi glagoli, tudi tisti, ki imajo že davno utrjen hrbet in se ne dajo več upogniti, ne da bi jim kosti preneprijetno in za uho neposlušljivo zaškrtale. — To bi ne smelo biti! Znanstvenik motrilec ne sme in ne more biti poveljnik četam, stoječim onstran njegovih mej. Če dr. Breznik n. pr. najde, recimo v Podmelcu, pri kopici glagolov uveljavljen zakon, ki mu je on našel temelj v vseh ali vsaj v nekaterih slovanskih jezikih, potem ima pravico in dolžnost reči: v Podmelcu je še o h r a n j e n o prvotno pravo pravilo; nima pa pravice zahtevati, da se naj odslej čez noč ali čez leto dni uvede isto pravilo kar splošno v slovenščini; češ, vse, kar se ne zloga z onim pravilom, je „napačno“! — Ne! Ta pojem „napačnosti“ je — napačen! In dr. Breznik prevečkrat označuje jezikovna dejstva, razvija se v narodu, kot „napačna“ (falsch), dasi so prav tako upravičena in zato opravičena, kakor ona, v katerih vidi potrjeno svoje in staro pravilo. — Treba se je učiti od rajnkega dr. Oblaka, ki je absolutno ločil eksaktnega raziskovalca in (kako bi že rekel?) pravopisnega ter — pravonaglasnega reformatorja; prvi je in mora biti teoretik ter praktik teoretike, drugi je in mora biti praktik ter teoretik praktike. —

S tem sem poizkusil nekoliko označiti pomen te važne razprave in ji določiti mesto v zgodovini duševnega napredka naših rojakov.

V podrobno presojo spisa se na tem mestu ne bomo spuščali. Pripomnim le, da je razprava pisana (za strokovnjaka) jako nazorno, skoraj lapidarno. Načrt ji je od početka dan po treh skupinah, ki v nje razvršča dr. Breznik slovanske glagole glede naglasa. Te skupine si bo odslej treba zapomniti, ker so ogrodje, ki drži labirint slovanskih glagolov v organskem stiku; skupine so: 1. glagoli s prvotnim naglasom na debelskem zlogu; 2. glagoli s prvotnim naglasom na pritiklini ter a) s kratčino v deblu, b) z dolžino v deblu. — Na podlagi teh skupin raziskuje avtor vse glagolske vrste in razrede v vseh slovanskih jezikih. Neprecenljive vrednosti je bogata zbirka zgledov; dialektologi se bodo zatekali k njej in našali to, kar je tu že namignjeno, a še ne izvedeno.

Dr. Jos. Tominšek.

Prof. Alfonz Vales: **Kemični poizkusi s preprostimi sredstvi.** Založila „Slovenska šolska Matica“, 1910. Str. 96. Mnenje, da je kemija jako dolgočasen predmet, je deloma upravičeno. Kdor se uči kemije le iz knjige, se gotovo kmalu naveliča enoličnih formul. Tudi učitelj fizike obdela večkrat kemijo kar mimogrede ter izkuša, prejkomogoče iznebiti se nadležnega, toda predpisanega poglavja. Drugače se seveda uči in poučuje kemija s pomočjo eksperimenta. Torej eksperimentirajmo! Toda to ni tako lahko. Kdor ni videl eksperimentirati strokovnjaka, kdor ni pod vodstvom sam delj časa delal v kakem kemičnem laboratoriju, se bo večkrat čudil, zakaj da se mu eksperiment neče posrečiti. Šolska knjiga pač diktira poizkus, ne more se pa spuščati v najmanjše podrobnosti, od katerih je odvisen večkrat uspeh. Takim učiteljem je zgoraj omenjena knjiga v prvi vrsti namenjena. Pisatelj razlaga na jako lahko umljiv način 140 eksperimentov iz anorganične in 90 poizkusov iz organične kemije, ki so vsi jako srečno izbrani in ne zadostujejo samo ljudski in meščanski šoli, ampak tudi gimnaziji. — Knjiga je razdeljena na dva dela, na občni in posebni del. Prvi del, ki bi bil lahko nekoliko obširnejši, navaja najpotrebnejše kemikalije, različne posode in druge potrebščine. Pohvalno je omeniti razna navodila o uporabi raznih predmetov, o malih popravilih itd. Pogrešam pa v občnem delu natančnejših podatkov o varjenju (Löten). Poizkus št. 131 na str. 66 govori sicer o tem, toda prepovršno. Varjenje je za kemika in fizika važno. Kdor zna to malenkost, izvrši lahko sam marsikako popravilo. — Posebni del se peča s poizkusi. Poizkusi so dobro razloženi in se, na popisan način izvršeni, skoro vsi gotovo posrečijo. Knjiga je opremljena z 39 slikami, ki so sicer preprosto, a lično in jasno izdelane. (Le slika št. 21 ni jasna, slika št. 22 pa je preobrnjena.) — Ako dodam še nekaj pripomb, ne nameravam knjige popravljati, ampak jo le nekoliko izpopolniti. Gorilnik, omenjen na str. 9, sicer izborna deluje, toda iste učinke dosežemo tudi z gorilnikom sistem „Barthel“, ki je prvič cenejši (stane okoli 12 K) in tudi priročnejši. Glede zamaškov (str. 14) omenim, da za shranjevanje osnov (n. pr. za raztopine KOH, NaOH) nikakor niso najprikladnejši stekleni zamaški, ki se jako radi prilepijo h grlu steklenice in jih potem zelo težko ločimo. Najboljši so za osnove pač navadni plutasti zamaški. Na str. 66 se priporoča, proizvajati kisik iz samega kalijevega klorata. Tega nikakor ni priporočati, ker se dobi na ta način premalo kisika. Kemični proces se namreč vrši po formuli: $2KClO_3 = 2KClO_4 + 2KCl + 2O_2$; $KClO_4$ se sicer res razkroji v KCl in $4O_2$, toda šele pri precej visoki temperaturi, pri kateri se pa začno topiti tudi steklene epruvete in retorte. Če pa primešamo kalijevega kloratu rjavega manganovca, ki mora biti prost vsake organične snovi, se začne razvijati kisik že približno pri $200^{\circ}C$ po formuli: $2KClO_3 = 2KCl + 6O_2$. Ker se pa rjavi manganovec jako lahko zamenja z ogljem, ki bi povzročilo nevarno eksplozijo (smodnik), je bolje, če primešamo kalijevega kloratu železni ali bakreni oksid, ker je učinek isti. Važnost polagam tudi na proizvajanje vodika iz cinka in žveplene kisline. Paziti je treba posebno na cink, ker ta kovina je večkrat pomešana z arzenom; tedaj nastane poleg vodika tudi arzenov vodik, t. j. plin, ki spada med najhujše strupe (od zastrupljenih umrje 45%).